ӨЛМӘЗ СӘРКӘРДӘ

Гәрәбә алман - фашист ишгалчыларының вә шәрдә япон империалистларин дарма-дағын этмиш гәһрәман совет халгы тарихи сәфәр кутларында бейүк рус сәркәрдәси Михаил Иларионович Кутузовун анадан олмасының 200 иллийини гейд әдир. Гәлиб рус әмәлларини шәрәф вә шөһрәтини йүксәк тутан совет әдәбиййатчылары өз гәһрәман әсәрләрини, дүшмән бәсларының дөйүш ән'әнәларини дәрин өйрәнирләр. Кутузовун ады бүкүн бүтүн гәрбдә Совет Иттифагы халгларын үчүн әзиз вә гиймәтлидир. Бейүк рус тарихчиләри хәлгә етмиш Кутузову ССРИ халгларын сонсуз мәһәббәтләрини һиссинә хатырлайырлар.

Кутузов 19 яшындан Суворовун һәмгәрәнин полкунда һәрби хидмәтә башламыш, рус - довләтинин гудрятли ордусында кедән гысгын дөйүшләрдә дәфәләрлә бейүк мәрдлик вә гәһрәманлыг көстәрмиш, өз мүәллиминин сәр-әли олмушдур.

1790-чы илдә машһур Исмаһыл галасы алынан заман Суворов галанын Кил дарвазаларыны тутмаг үчүн иәсә'ул ишә Кутузовун достсзина тапшырмышды. Түркләрин шиддәтли топ вә түфәнк атәшн бу достнн дәнмәјә мәчбур этмишди. Лакин Кутузов өзү иәлә кечәрәк салдатларын ики дәфә һүчума апармыш, үчүнчү дәфә агыр төстүкү вурушмалардан сонра галаја йол ачмышды.

Суворов Кутузова вәһабәтлә дәрәчәдә ишамыр вә онун һаггында бела дейирди: «Бәрәкәсиз әрә этмәк, башгасына ишара этмәк лазым кәлир. Кутузова исә демәк да артыгдыр, О, өзү һәр шейи баша дүшүр».

Суворов Потёмкинә яздыгы рапортда Кутузовун мәрдлик вә фәдакарлығыны хүсуси гейд әдир.

Исмаһыл гәти һүчума алынмасындан сонра Кутузова дана чидди вә мәс'ул тапшырылар верилир. 1791-чи илдә Кутузов Бәбадагда аз гүввә илә 23 минлик түрк гошунуну мәглуб әдир.

1774-чү ил Крым мүһарибәсиндә Кутузов душмәни Алушта яхындакы бир кәндә говуб чыхармәкдән дүшмән күлләси онун сағ көзүну апармышды. 1787—1791-чи илләр мүһарибәсиндә Кутузов икинчи дәфә ики башындан ағыр јаралыг сәлмат гуртарарлыга франсыз чәрраһы Массо:—«Көрүнүр, тале Кутузовун башыны фәгәлә илдә бир һәдисә үчүн горујор» — демишдир. Чәррәһ сәһв этмәмишдн. Бела фәгәлә илдә һәдисә бир нечә ај сонра баш вермиш, Наполеон бүтүн Гәрби Авропаны өзүнә табе әдиб 1812-чи илдә 450 минлик орду илә Русиянын үзәринә кәлдн. Русиә бу ағыр вә сон дәрәчәдә төһлүкәли мүһарибәдә тәк иди. Дүшмәндән кин дәфә әз гүввәдә мәлик олан рус ордусу кеч чәкилир, кәнәлдәр бошалыр, шәһәрләр ишғал вә ялгызлығын төрафиндән гәрәт бағырды. Наполеон Бейүк Пётәр вә Ломоносов кими алман сөкалар етирмиш рус төрпағыны тутуб бейүк рус халгының өзүнә ағыр төһлүкә доғдуғ илә вәтәнин горуб-сахламасынын дөгру јолларыны тапмышдылар. Бела көркин вә ағыр бир вәзиндә 1 Александр халгын сөкилә төлбәнин һәмтә кечирәрәк өлкәнин мүгәддәратыны бүк командан төһвин этдиһ М. И. Кутузова тапшырды. Кутузовун бүк командан төһвин олунмасы хәбәрини бүтүн халг вә орду бир бајрам кими гаршылады. Сәркәрдәнин Петербургдан ордуя, көрәкәнә кетмәсинә, онун муәссирәләринин бирини бела тәсвир әдир: «Шәһәрдәки әһалн әз ишкин, һагг-һесабына, тичәрәт әһлән чыхарыр, кәндләрдә исә әһалн тәзәррүһат ишинн этыр., бейүк йола чыхыб әлиндә дуз-төрәк көтүрмүшдн. Әмәлдар сүдәмәр ушагларыны фәрәһ илә јухары галдырыб узагдан она төрәф гычыр, санки өз көрпәләрини, вәтәнин көнүлхошлуна она тапшырырдылар.

М. И. Кутузов бу заман 60 јашлы, зәнки төчрүбәли, өзүнә мәхсус мүәййән һәрби көрүшә мәлик бир сәркәрдә иди. О, Суворовун һәрби әмәлларинин сини вә мүрәккәб шәраитдә давам этдирирди. Наполеон Кутузову өзүнүн ән күчлү вә ән төһлүкәли душмәни һесаб әдирди. Кутузов бейүк мүәллим олан Суворовун һәрби төһлүмини дана да зәнкинләшдирмишди. О, һәрби фәндләрәкләри бачарыгла истифадә әдән этиһәрдә бир сәркәрдә иди. Муасир мүһарибәләр лазым кәлдикдә мүвәггәти көрпәләр, һәрби фәндләрикләр лагтмәк төләб әдирди. Кутузов бшн команданын вәзифәсинә төһвин олунудгдан сонра бир күн сәнәси Ф. Опочинин сорушуғуна фикри кетмишдиниз? Нәгин кн, Наполеону нечә дармадағын этмәк һагтында дүшүнүрсүнүз? Кутузов буна чаваб вермәрәк: «Хейир, достум,—демишдир,—Наполеону дармадағын этмәк үчүн онун орду-су кими бир ордуя малик олмаг лазымдыр. Мән ону нечә алдадачағыны һагтында дүшүнүрәм. Бейүк вә узаг көрән сәркәрдә чохдан һазырладығы бу һәрби фәндләрини мәһарәтлә төтбиг әтди. Наполеон нечә олурса-олсун рус ордусу илә вурушмага, онун чалыны гувасини дана да артырмаг вә мәһв этмәк чан атырды. Кутузов исә өз душмәнинин күчүну әхәмиййәтләндирә бнлмәзди. О, һәлә адәми замандә ән әлверишли шәраитдә гәти һүчума кечмә вә төлөфәт көрәрәк галибийәт газанмаг истәйирди. Кутузов Аустерлиц вурушмаларында вә Русчук алтында, 1805-чи илдә Вена ятнында да һәмин тәктикаја ишләтмишди. Бородино дөйүшү Кутузов стратежи-нинн дүзгүнлүјү, бейүк үстүнлүјү сүбут этди. Бородино вурушмасында һәр кин төрәф бөйүк итки вердн, лакин рус ордусу мәнәвиҗатдан кәстәрнб ишгалчылара дәһшәт сала-раг, сағгалмаз әскәрдән вурду. Наполеон бу вурушма һагтында бела демишдир: «Бүтүн вурушмаларымдан ән дәһшәтлиси Москва јахында вурушмам иди. Бу вурушмада франсызлар галиб көлмәйә лайиг олдугларыны көстәрдилар, руслар исә мағлуб әдилмәз һүгүгүну газандылар».

Бородино вурушмасындан сонра Кутузов бели сындырылмыш вә газабланмыш душмәни төлаһ әдәлмаг үчүн ено Москвая тәрәф көрилмәјә башлады. 1812-чи ил сентәбрин 1-дә Москванын яхынлыгларында Филн кәндиндә Кутузов һәрби мүшавирә чағырды. О, Русиянын хилас этмәк үчүн Москвани тәслим этмәк, сонра ишгалчы гошунларын йолуну көсмәк фикрини ирали сүрдү. Кенераллярын әксәријјәти фелдмаршалын бу ағыр төклифинә разылашмадылгда Кутузов: «Наполеон бизим һәлә сахлан бнлмәдийимиз мошгуи бир селдир,— бейүк Вәтән мүһарибәсинин ағыр күнләрнндә тә'сис әдилмиш Кутузов ордени бүкүнкү сәфәр күнләринин мүкәддәси олду.

Совет Иттифагы Гәһрәманы Кенераллисимус Сталин рус һәрби сәнәтинин ән бүкәсә нилалә галдырараг мүһарибәләр тарихиндә мисли көрүнмәмиш чәтин бир шәрантдә әлнаја Русияны вә Советлар Иттифагыны дәһшәтдән хилас әдән дүшмәнин бүтүн нилаларини вә әһвал-руһијјәсини Сталинин ән көзәл сәчијјәләрини әкс етдирән планларыны дағытдыгдан, габагчыл башгарнлйатын килясыны олдулар.

Бейүк рус силанһына шан олсун!

ЧӘЛАЛ МӘММӘДОВ.

САЯТ-НОВА

(өлүмүнүн 150 иллийи)

Саят—Кованын азәрбајчанча шеирләри

Рәһмәт пир, устада, көрпү тикәнә
Өтән төмәлини бир дашы бојда
Әл үчүн чан вердим, өмрүм
түкәтдим
Мәзарым дашыны гардаш дүзәйин.
(Саят—Нова)

Саят—Нованын 120-йә гәдәр азәрбајчанча шеири вардыр. Бу, о демәкдир ки, онун әсәрләринин чоху Азәрбајчан вә әлнаја аз бир гисми ермәни вә күрчү дилләриндә дир. Бәзән раст кәлинмәк ибарә вә кәлмә сөјләнәри назәри әлнмәзсә, Саят—Нованын Азәрбајчан дилинин әхшы бнлдийнни тәсдиг этмәк олар. Бу сөјләнәр да, олсун ки, шеирләр әсасән-әрәмә дүшәркән мейдана кәлмишдир. Һәр һалда шаир Азәрбајчан дилинин тәбиәтини, зиһнәт вә рәвнәгини әхшы бнлир вә дүјурмуш. Азәрбајчан дили онун үчүн икинчи бир ана дили олмушдур. Саят—Нованын шеирләри Азәрбајчан халг шеири сәнәкиндә өзәлмиш вә башлыча әдәрәт гошмаларын ибарәләри. Шаир һеч вәзиндә бүтүн шәкилләрини истифадә этмишдир. Охушатмалары, тошбеһләри, истнара вә гафиәләри зәнкин әз тәбиидир. Халг шеирнндәм фәргли олараг мисралар әрәсиндәки мәнтиг даһа күчлү вә мө'нәлидир. Шеирләрдә шаирин шәхси дүшүнчәси, һиссин бир чох әзәли мәсәләләрнә дәрн мүнасибәтини ифадә олунмушдур ки, бунлар онун шеирнни фөкслә әсәрләриндән айырыр вә мүстәгил бир дүнјанын мәһсулу әдир.

Мәһәббәт, шәфәг, гөрху вә сәир бу кими һиссләр өз төбиәтн вә тәбиәрлна нәмуне-төнаһидир. Шәнрни гудрәти бу намуна-һиссләр дүјмаја вә һиссләрин төрөнмүсүнә, өрнәнлна галмагдадыр. Халг әсәрләрнндә, хүсүсән ашыгана әсәрләрдә бир ек-нәсәлнк дүкулурса, бу ондандыр ки, онлар бу намуна-һиссләрдән дүнн шаир төрәфиндән язылмышдыр. Саят—Нованын гошмаларнны бир чох нөһәтләри нлә, хүсүсән кәззаһын вәсфиндәки мүбаһисәләри нлә, бизим әл әдәбиййатын хатырләтнрә да, бәзнн шеири кими, өрнәкләшдирә нлә мүгајисә-днр. Шеирләрдәки сөһнимһәт вә сәдалнк фикрин ачыглыгларын, гөлбни паклыгларындыр. Көнүл пак олан күнәһсиздыр, онун дилнндән дүшән нсә хәбир көтүрән бир дүздүр.

Ајдыр һаг чыгајы, кибрнти уфур
Пак сахла көнүлүү, күнаһы сүпүр.
Дил дүз үүүндүр, сөјләтмә күфүр
Бир булагдан нкн бабад су ахмаз.

Бу көнүл һаггындакылар ки, Саят—Нованын өз шәхсиндә дөрнндән дәрк әдир. Саят—Новая көрә ән әсасынды, онун һеч кәс гәсәммәсынды.

Мөнүм әрам әсәддиндир, көзәлдән
Көнүл бағрымдадыр, әзәл көксүндә
вә ахуд:
«Бу шәр пирнндән верәмнмәз
Әшг пирдир, өнсүз ишимәт олмаз, өнсүз
олан бир шаирдир».

ч. ч.

БҮЛБҮЛ

Шәһла бүлбүл багда бела
Сән ағлама, мән ағлајым.
Көзүм ашы зәнгә бела
Сән ағлама мән ағлајым.

Оху, әлан чәмәнлары
Сәнин көрмәдәкән тары.
Итирмишәм нәзәм ары
Сән ағлама мән ағлајым.

Оху әнсәм баччалә куз.
Нчүн одуғла әзүмә јаз.
Саят—Нова әлнн бүбүз,
Сән ағлама мән ағлајым.

Әрмәнчәдән чевирнни: **М. РАНИМ.**

Сән күдү көз, мән чапаны
Сән ағлама, мән ағлајым.
Чиндр кими ләләмишам,
Аз ганыма бошмышам
Аз нчүнүлә олмышам
Сән ағлама мән ағлајым.

Оху әнсәм баччалә куз.
Нчүн одуғла әзүмә јаз.
Саят—Нова әлнн бүбүз,
Сән ағлама мән ағлајым.

Әрмәнчәдән чевирнни: **М. РАНИМ.**

Хәял әйләнир

Бу ашыглыг мәнә хејли дәрд одуг.
Ашы чантды пирә бағлы кимидир.
Фәһмим узуларкән, ошгум нәрд одуг.
Өтән јаз бнлир ағлы кимидир.

Гәд этдим чәрәһин дуза етирдим.
Дәрдәдәј чыхартдым дүза тутурдум.
Чөбүрлнб бир дәфә бүкә етирдим
Алты көкүз, үстү тағлы кимидир.

Рәһмәт олсун пир устадын чамына
Јаш нкән ахылдым гуру јашына,
Эшгәнә бир од душду көнүлүм канына
Онун үчүн сәнсиз тағлы кимидир.

Кәзмәдин ган ағлајан нәм гајнагына;
Кеча-кундуз әрдәм үчүн гајнагына
Пәрвазә тәк дүнјанын ишы гајнагына.
Голумнан гаиалым ајны кимидир.

Ахыр бу ошг мәнә залал әйләдн,
Сәлаһ бу базара газзал әйләдн.
Мәнә көрән бела хәял әйләдн
Бу Саят—Нова әрәсы кимидир.

Говуша-говуша

Гәрнбәм ган ағлајан
Кара говуша-говуша
Чағырырам ганы сүбһаны
Чара говуша-говуша.

Әлнндән бәдәсни нчнм,
Вүсәнимдән абры дүшдүм.
Пәрвана тәк шама пишдим
Пара говуша-говуша

Онуч кими чалдан одуум,
Сона кими көздән одуум,
Бүлбүл әлнн күлдән одуум
Хара говуша-говуша

Саят—Новаја әрнтдим,
Үзүмү ерә сүрүтүм,
Өмрүмүн тағыи чүрүтдүм
Ара говуша-говуша.

БИРИСИ

Бир әр бир күсәнә, бир һамјы, бир дост
Бирнси күн дүрр, бирнси шөһ,
Бирнси тутлыр, бирнси бүбүз,
Бирнси ганд ејнр, бирн әбләһ.

Бирнси шад олмуш, бирнси пешман.
Бирнси бир нисгыл, бирнси бәтман,
Нки шеј вар бир-бирнндә дүшман
Бирнси дирдир, бирнси өлү.

Бирнсинин әлндә вар гызыл зәнчн
Бирнси мөһ нчәр, бирнси бәнки
Бирнси саз чалыр, бирнси чәнки
Бирнси зәм сүрәр, бирнси зәһрү.

Бирнси әтбәлнр, бирнси оғлан,
Бирнси сәрхошдур, бирнси ағлан,
Бирнси год гырмыш, бирнси ағыр,
Бирнси нмүртә чәкнлдир ахыр.

Бирн дејәр Саят—Нова һәрәлан
Бирнси нлнн дејәр, бирн һәмдән.
Вәтәнин Тифлисдир, сәнгн Күрүстан
Анам бәһәбәдәни, атам һәләбәг.

Ә. Илас

БАҺАР БУЛУТЛАРЫ *)

(һекајә)

— Ағламајын бачы,—дејә кнм нсә горумдан ешшдн, Өзләрнни үзүмдән көтүрдү. Коч, көзәл бир гадын ағламагдан гызармыш өгнлнн, мүкәддәр көзләри нлә мәна бахарар—өзүнүзә тохтагыг верин! Нәмнмнлыг дәрдн бөйүкдүр. Көлин кедәк.

Бнз ордуја кедән әскәрләрнмнз өтүрмәдә көләнлнн, бачыларын, чанын көдикләрнн, гоча аналарын әрәсиндән кечнб кетднк.

—Әрнкшәнн дола сәләрдәмнсә?

Мән динмәдим. Һәлә бу ана гәдәр ону өтүрмәк мөнүм өглнмә бела көлмәмишдн. Ахы о, һеч өлмәзсә мөнүм халам өглу нди... Коч гадын узагдара бахарар көйралнш бир сәсләмә дә өрнми бола сәләрдәмнсә—дедн вә ај чөкәрәк сүзду. Пөл үзүнү һеч бнрнмнз бнр көлмә дәнүшмәдн.

Бир әвнн өннндә дајандм.

— Кедәк бнз, өхшндан тәнһа олар—дедн.

Мән тәмаминә гәйри шүурун бнр һәрәкәтә ону тө'нф этдим. Бу сәат мәндә һеч бир шеј өтнрәз этмәк һалы бох нди.

Пнллаторя галхдыг. Дүймәни бәсдыг. Төмнз көйнмнш гоча бнр рус тадыны гапыны ачды. Бәлкә, әзнлгәли бнр отаға дахил олдуг. Әр көстәрәкәк—өйләшнн—дедн—мөнүм әлнм Күлзарлыр.

Дөрт-бөш өйләрндән, анасы кнми көзәл гара көз, гызылы сачлы - гыз нлә онлән кичнк, көк, гарабәнә бнр оғлан ушагы өз бнрн өтәрафә күрултү нлә ајгүрүб кәлднлар.

— Мөнүм довлатнми көрүрсүнүзмү?—дедн коч ана кнзлән бнр фәрәһлә ушаглары көстәрдн,—бунлар ады Зәһрә, бу ярамазмыкы да Солтандыр.

Гыз Мирзәдн кнми дүзүлмүш, бәлкә, гошнк дншләрнни көстәрәрәк күлүмсәдн.

Өглан башыны азча габаға өйәрәк гашларынын алтындан ачыглы-ачыглы мөнә бахды. Ана үшаглары нкнзнни до өлдү.

— Яхшы көлин олнајын—дедн.

— Бәс атам нз вахт кәлнжәк? Дәһә гыз нинчә, гара гашларыны чатыб гайы нлә сорушду;

— Тез кәлнжәк гызым.

Ушаглар күрултү нлә гачыб кетдилар.

— Сизнкчә дә варми?—дедә сорушду.

— Бнз һәлә әглнмәмишнк—дедим.

— А... демәк нншаһлсынызмы... Сизнн үчүн дәһә чәтнндир.

Сусду. Көзүнүн өлә чөкдн. Сонра күлүмсәјәрәк—бизнмкн әглы нлдыр—дедн—дүнүн бүтүн көчмә өтмәмишдн. Ушаглыг күнларнмнзы, көнчлнйнмнзнн нлк чағларымызы, нлк дәфә өнр-бнрнмнзн көрдүйүмүз дәгигәләрн хатырламаг сәһәр гоҗар сөһбәт этмишнк. Тәсәввүр әдирсиниз ки бу чағлар нлә бнр дәфә дә өзүнү бнр-бнрнмнзә нчнмнзмнкнн.

О дашыдгчага көзләри нлә хатырлајан нәсрәтлә алышдб янырды. Онун нзнраблары нзнннмн кнми горхунч дәнндн. Онун көдәрндә мөнм әлнн бнлмәднлнм шнрнн бнр көзәлнкнн бар нди. Онун гара көзләрндәкн үсјәс хөһбәст бәһәр күлүзү өзүнүн знннн үчүдүлү кечнн әндырды.

— Гатар һәрәкәт әдән гәдәр ннанә бнлмәрдын ки, бнз әбрнлыгыг—дедн.

Галхыб кичнк бнр әлбом көтүрдн. Мухтәлнф заманлардә бнрлнкдә чәкдирдкләрн шәкилләрн мөнә көстәрдн. Бнр өтуз-отуз өдәм ајлнглнлә неч бнр көзә көлмәнн чөһәтә олмаја әлн бир әлнм нлә.

— Һарда нлләбнрдн? Бнр сөз олсун дедә сорушдум.

— Мүәллнмдәр—дедн. Әрн вә ушагларын нлә бнрлнкдә чәкдирдкләрн сон шәкилләрдән бнрнсн бәһәрә әлавә этдн—бәзән ннсан о гәдәр хөһбәст олур ки, өз сөздәтнннн бөйүкүлүүү өзүнү горхудур. Инамыр-сынмыјы кн, ахыр вахтларда мән нз нсә анлашылмаз бнр горху ннсә әдирдим! Өз хөһбәхтлнјмнзы нәгтнндә дүшүндүкдә мәсә әлә кәлирдн кн, бу, һаддындан артыгдыр. Нә нсә бнр шеј олмалыдыр.

Мән сусмагда давам әдирдим. Мән онун сөһбәтнндә дәгг этмәдә чалышырдым. Мән онларын шәклнндә бәһәрәг фнкрләшнрдкн нн, бела көсәл, зәнкф бнр гыз, чәһрәсндән ннсанын чамы сыхылан бу нүгләлмә өзүнү нечә хөһбәхт һесаб әдирдн? Әлбәттә бу чох чәтнн бнр мәсәлә нди: сөнрдн. Лакин бу сөвкн нечә ирәлнјәдн? Өзү дә бела дн, бнз бнр адамам гаршы...

— Нншаһлсынызмы әлн нәдир?

Дедим.

Бу бирдән үрәһнм шнддәтлә сыхылды. Ајга галхдым.

— Ннһә бела тез кедирснниз? Бнр аз отурун. Өјнәлнј! Онун нә дәнишмәдјнни...

Күчлә—сәс олун—дедн бнлдрәк отагдан чыхдым. Мән ток галмаг нстәнрдәм... Нн-сәнларын нәзәр вә сөһбәтләрнн нндн мәнн сыхырды. Мән онларын, үрәһимдә әлнмдә вә сөбәһнн әйдынлашдыгда бнлмәднйнм бир ирәһ нчәрнсндә гөрхудум.

Әлә чәтнб тәгәтсиз, өсәнн нлдә чәрпәһја бнхышдым. Үзүмү яхтыглар арасында көзләрнмнн даһа чох сөвг олдуғуну, мөнүм нчүн бир-бнрәтнндә даһа бнлмәзлнкнн көрдүкдә өз сөвгнмнн даһа бнлмәзлнкнн нлә әлагәләнднрмәк нстәнрдәм. Һәр нкнмнз әлә чәкнрднк. Сон нһтнмалда, мән сөвкнмдә (гой бу сөзнкнн әзәу артнг сәнн төһгнр этмәснн). Нндәсә бнрдән кедирәм. Әлә чамын әлә нз, өз тәләмнзлә ннчнһәрәк кедирәм. Пох, мәнн о гәдәр дә заһф адам этмәдйм. Мән вәтәнним гаршысында өз бөрчүмү ернәнә этмәдә, сөм гүввәмн әдаләтлә бнр нш үүрәдә вермәдә кедирәм.

Саг од».

(Сону 4-чү сәһнфәдә)

*) Әввәлкн гәзетимнзнн 25-чи нөмрәсндә.

Бөйүк латыш шаири

XIX әсрин ахырлары, XX әсрин әввәлләриндә яшамыш бөйүк латыш шаири Райнисин анадан олмасындан 80 ил кечир.

Эсхил вә Эврипид кими классикләрин ашиги олан Райнис кәнч яшларындан чох ачыг фикирли, чәсарәтли вә тамамилә бишкин шеирләр язмаға башламышдыр.

Ярадычылығынын илк илләриндән Райнис латыш дилинин тәкмилләшмәси уғрунда мүбаризә этмишдир. Райнисин дил саһәсинә кәтирдийи ениликләр һәятда баш верән ингилаби һадисәләрин бир әкси иди. 1905-чи ил туфаны, Райнис ярадычылығында даһа әввәлдән дуюлмагда иди. Шаирин һәссас гәлби ингилаб далғаларынын өлкәни бүрүмәйә башладығыны дуймушду. Райнис ингилабын аловлу тәрәннүмчүләриндән иди. Ингилаб эшги онун үчүн һәр шей иди. О, ахыра гәдәр бу эшгә садиг галды. Вәтәндән узагда Исвечрәдә яшаяркән белә о, бир ан да олсун Латвияда баш верән һадисәләрдән, алман баронларынын бурада төрәтдикләри фәлакәтләрдән, чар һәбсханаларында инләйән ингилабчыларын фачиәсиндән хәбәрсиз галмырды. О, өз әсәрләриндә ган ичәнләри, залимләри вә онлара сатыланлары кәскин бир шәкилдә тәнгид эдирди. «Ени гүввә», «Сәссиз китаб», «Күләк гован ярпаглар», «Унутмаянлар» адлы шеир китабларында Райнис 1905-чи ил ингилабынын бүтүн мәрһәләләрини тәсвир этмишдир.

Илләр кечдикчә Райнис ени шеир китаблары, драмлар язараг өз шөһрәтини артырыр вә латыш халгынын ән көркәмли бир шаири кими танынмаға башлайыр. Онун тәрәфдарлары, она пәрәстиш эдәнләр күн-күндән артыр. Онун чәсарәтли гәләми, чилвәли фикирләри, одлу сөзләри һамыны һейран эдир.

Райнис бүтүн өмрү бою чалышмышдыр ки, өз халгыны дар милләтчилик мүһитиндән чыхарсын, өз доғма милли мәдәниййәтинин очағыны бүтүн бәшәриййәтлә бағласын. Халг нәғмәләри, нағыллары әсасында яздығы драмларында шаир бу фикрини ачыгдан-ачыға ифадә этмишдир. «Әс эй, күләк!» адлы п'есиндә шаир өз һәмвәтәнләрини бүтүн дүняны севмәйә, инсанларла меһрибан яшамаға дә'вәт эдир. 1905-чи илдә яздығы «Алов вә кечә» адлы ән мәшһур п'есиндә Райнис латыш халгынын әбәди дүшмәнләри олан алман ишғалчыларына гаршы өз нифрәтини парлаг вә тәкмил бир шәкилдә ифадә этмишдир. Латышлар бу п'есдә өз тарихләрини көрүрләр. Онларын ән көзәл арзулары бу п'есдә өз ифадәсини тапмышдыр. Романтик бир сәпкидә язылмыш бу әсәр биринчи рус ингилабы илләриндә халгы азадлыг уғрунда мүбаризәйә чығырырды. П'есдә халг дастаны гәһрәманы Лачплесисин азадлыг уғрунда мүбаризәси тәсвир олунур. Лачплесис алман ишғалчылара гаршы мүбаризәдә халгын ән көркәмли гәһрәманы кими таныныр.

Мүһачирәтдә яздығы «Унутмаянлар» адлы шеир китабынын һәр сәһифәси шаирин вәтән һәсрәтилә яндығыны көстәрир.

Бу китабда дәрч олунан «Бөйүк вәтән» адлы шеириндә шаир көһнәдән танийыб билдийи вәтәни артыг онун фикирләринә меһраб ола билмәдийини гейд эдәрәк, тәзә бир вәтән уғрунда мүбаризәйә киришдийини сөйләйир. Райнисин орижинал әсәрләриндән башга бир чох мүһүм тәрчүмәләри дә вардыр ки, бунларла шаир өз милли мәдәниййәтини зәнкинләшдирмәйә чалышмышдыр. Райнис Пушкинин «Борис Годунов», Лермонтовун «Демон», Көтенин «Фауст», «Эгмонт», «Тассо», Шиллерин «Вилһелм тел», Лессингин «Мүдрик Натан», Шекспирин «Крал Лир», «Антони вә Клеопатра», Калдеронун «Саламанка һакими», Һайненин «Шимал дәнизи», Ибсенин «Солхаугда байрам», Горкинин «Шаһин нәғмәси» кими әсәрләрини латышча тәрчүмә этмишдир.

Райнис зәһмәткеш бир шаир иди. О һәятын мә'насыны зәһмәтдә көрүрдү. Бүтүн фәлакәтләрдән гуртармаг үчүн еканә йолу зәһмәтдә көрүрдү. Шаирин шәхси дәфтәрчәләри, мәктублары көстәрир ки, о һәмишә дәрин зиддиййәтләр, әзаблар ичиндә чырпынмышдыр. Шаир бә'зән чох мә'юс олурду. Фәгәт бу мә'юслуғуну өз зәһмәтилә, ирадәсинин күчү илә рәф этмәйә чалышырды вә чох заман өзү-өзүнә галиб кәлирди. Шәхси гейдләриндә өз тәнбәллийиндән шикайәт эдиб «ишләмәк, ишләмәк лазымдыр»—дейирди. Шаир доғрудан да аз ишләмәмишдир. Онун чап олунмуш әсәрләри 11 чилддән ибарәтдир. Хейли әсәри дә вардыр ки, һәлә чап эдилмәмишдир.

Райнисин әсәрләри бүтүн латыш халгы тәрәфиндән севилә-севилә охунур. Онун ады бир чох Авропа вә Совет Иттифагы халгларына танышдыр. Латышлар, Райнисин арзу этдийи «Бөйүк вәтәнә» наил олмушлар. Совет Иттифагы латышларын бөйүк вәтәнидир. Алман ишғалынын гара күнләриндә латышлар Райнисин мәзары башында топлашар, онун өлмәз руһу гаршысында башларыны әйәрдиләр. Райнисин руһу онлары мүбаризәйә, гәләбәйә чағырырды. Райнисин мәзары үзәриндәки абидә кечәнин зәнчирләрини гырыб атан бир кәнчи тәсвир эдир. Мүһарибә дөврүндә латыш вәтәнпәрвәрләри түфәнклә бәрабәр Райнисин әсәрләрини дә бир силаһ кими дашыйырдылар. Инди артыг латыш азад вә хошбахтдыр. О Райнисин чан атдығы сәадәт күнәшинә доғру кедир.

Зейнал Чаббарзадә

СӘНИН СЕҺРИН

Чоху бахды ай мәләк голумдакы яра,
Чох һәкимләр йығышды, алды мәни ара.
Бәсилсин голун кәрәк, чаван оғлан, дедиләр,
Бу да бир гәзиййәдир, олуб олан дедиләр.
* * *
Сән кәсиб доғрадыгча сүмүйүмү этими,
Бирчә дәфә уф... белә эшитмәдин дилимдән.
Унудуб ағрылары, топлайыб гүввәтими,
Көзләринин ичинә бахырдым о анда мән...
* * *
Заман кечмиш голумун сағалмышдыр ярасы,
Вермәдим инан ону, мин һәкимин сөзүнә.
Индисә сәндәдир бил, үрәйимин чарасы,
Ағлым башымдан чыхар һәр баханда көзүнә.
* * *
Билмирәм ки, нә сирдир, бычағын алтында мәһ
Титрәмәдим, даяндым бир гочаман дағ кими.
Амма сәни көрәркән, хейли узагдан һәмән,
Үрәйим тир-тир әсир ел вурмуш ярпаг кими.

ДӨВЛӘТ ОПЕРА ТЕАТРЫ ЕНИ МӘВСИМ ГАРШЫСЫНДА

М. Ф. Ахундов адына Азәрбайчан Дөвләт Опера вә Балет Театрынын директору вә бәдии рәһбәри Азәрбайчан ССР халг артисти Исмайыл Һидайәтзадә йолдаш әмәкдашымызла мусаһибә заманы демишдир:

— Бизим театр Тбилисидә кечирилән Загафгазия халгларынын мусиги декадасындан яхшы наилиййәтләрлә гайытдыгдан сонра даһа бөйүк руһ йүксәклийи илә өз ишини давам этдирди вә тамашачыларымызы опера сәнәтинин ени әсәрләри илә таныш этмәйә башлады.

Театрымызын ярадычы һей'әти 1945-чи илин әввәлиндә бәстәкар Минкусун «Дон Кихот» адлы балетини, 1945-чи илин март айынын сонларында исә мәшһур бәстәкар Бизенин опера сәнәтинин инчиси сайылан «Кармен» әсәринин биринчи дәфә олараг Азәрбайчан дилиндә йүксәк кейфиййәтлә көстәрмәйә наил олду (операны Азәрбайчан дилинә шаирә Никар Рәфибәйли тәрчүмә этмишдир).

«Кармен» операсынын Азәрбайчан дилиндә сәһнәйә гоюлмасы актйор һей'әтимизин классик Авропа мусигисинин инчәликләринә йийәләндикләрини көстәрән парлаг бир мисал иди.

Бу операнын мүвәффәгиййәтиндән сонра театр кәнч бәстәкарлардан Гара Гараев вә Чөвдәт Һачыев йолдашларын бирликдә язмыш олдуглары «Вәтән» операсыны тамашая гойду. Азәрбайчан халгынын гәһрәман оғулларынын бөйүк вәтән мүһарибәсиндә игидлик вә шүчаәтләриндән бәһс эдән бу операнын тамашая гоюлмасы театрымызын атдығы илк вә чәсарәтли бир аддым иди.

Театрымызын ени мөвсими бөйүк вәтән мүһарибәсинин шанлы зәфәрләрлә сона чатдырылдығы, Гәрбдә вә Шәргдә бүтүн инсанлығын арзу этдийи әмин-аманлығын бәрпа олунмасы дөврүнә тәсадүф эдир. Бу исә бизим гаршымыза ени мөвсимдә тамашачыларымызы даһа яхшы әсәрләрлә гаршыламаг үчүн чидди вәзифәләр гоюр.

Биз бу мөвсими Сталин мүкафаты лауреаты, ССРИ халг артисти, севимли бәстәкарымыз Үзейир Һачыбәйовун анадан олмасынын 60 иллийи вә мусиги фәалиййәтинин 40 иллийи илә әлагәдар олараг «Короғлу» операсы илә ачачағыг. Сонра театрымызын ярадычы һей'әти бәстәкар Б. И. Зейдманын «Маскарад» (операнын либреттосуну Лермонтовун драмасы үзрә шаир Л. Залцман язмышдыр), бөйүк рус бәстәкары Римски-Корсаковун «Снегурочка», бөйүк бәстәкарымыз Мүслүм Магомаевин «Шаһ Исмайыл» операларыны вә рус мусиги сәнәтинин устады бәстәкар Чайковскинин «Гу көлү», бәстәкар Әфрасияб Бәдәлбәйлинин «Гыз галасы» балетләрини ени гурулушда тамашая гоячагдыр.

Бу тамашаларла янашы олараг театр кечән илдә көстәрмиш олдуғу «Су пәриси» «Чар кәлини» «Княз Игор», «Борис Годунов», «Евгени Онегин», «Дубровски», «Аида» вә башга опера әсәрләрини дә ойнаячагдыр.

Бөйүк вәтән мүһарибәсиндә совет халгларынын, о чүмләдән Азәрбайчан халгынын гәһрәманлығыны бәдии бояларла тәсвир эдән опералар яратмаг иши кими мүһүм бир мәсәлә ярадычы һей'әтимизин гаршысында дурмагдадыр.

Биз бу мәсәлә илә әлагәдар олараг яхынларда язычы, бәстәкар вә сәһнә усталарынын бирликдә мүшавирәсини чағырачаг вә орада кәләчәк ярадычылыг ишимизин планыны музакирә эдәчәйик.

Сон заманларда театрымызда актйор сәнәти дә сүр'әтлә инкишаф этмәкдәдир. Бурада көркәмли сәһнә усталарындан ССРИ халг артисти Бүлбүл, Азәрбайчан ССР халг артистләри Һүсейнаға Һачыбабабәйов, Мәммәдтағы Бағыров вә башгалары илә янашы ени етишән исте'дадлы кәнч опера артистләри дә мүһүм ролларда чыхыш эдирләр. Белә исте'дадлы кәнч опера артистләриндән Бүнядзадә («Кармен»дә Эскамиле, «Севиля бәрбәри»ндә «фигаро», «Вәтән»дә Мәрдан ролларында), Бөйүк Аға Мустафаев («Вәтән»дә майор Сергеев, «Кармен»дә Цунига, «Севиля бәрбәри»ндә Домбазило ролларында), Сона Мустафаева («Короғлу»да Никар, «Вәтән»дә Дилбәр ролларында), Элмира Ахундова («Шаһ Исмайыл»да Күлзар, «Севиля бәрбәри»ндә Розиля ролларында) вә Идрис Ағаларов («Евгени Онегин»дә Онегин ролунда) көстәрмәк олар.

Театрын дахилиндә тәшкил олунмуш опера студиясы ени опера артистләри тәрбийә этмәклә мәшғулдур. Студияда республикамызын танынмыш сәнәткар артистләри өз сәһнә тәчрүбәләрини кәнч актйорлара өйрәдир вә онлары етишдирмәк ишиндә вар гүввәләрини сәрф эдирләр.

Низами музейи экспонатларындан

Бәһрам әждәһаны өлдүрүркән
Рәссам: Петерсен

Балача фел'етон

ВӘҺШӘТ

Мүлкәдар Һачы Эһтишам хан, өз гулдурлары илә Тәбриз яхынлығындакы Лигван кәндиндә кәндлиләрин йығынчағыны дағытмышдыр. Һадисә заманы ики нәфәр халг партиясы үзвү өлдүрүлмүшдүр. Һадисәни йохламаг үчүн кәлән мүстәнтиги вә адамларыны, ханын оғланлары атәшә тутмуш, нәтиҹәдә 3 нәфәр өлмүш, бир нәфәр яраланмышдыр. Тәбриздә Дирәхшани, кәндли дустагларын «гачмагларыны» бәһанә эдәрәк, онлары күллә баран этдирмиш 7 нәфәр өлүб, 11 нәфәр яраланмышдыр.

(Гәзетләрдән)

Бүсбүтүн азғынлашыб хан, көстәрир вәһшәт енә
Һәр яна яймагдадыр кәндә өлүм, дәһшәт енә.
* * *
Рәнчбәр, фәһлә, әмәкчи күтлә тапданмагдадыр
Гайда, ганун йох, шәрәф, һөрмәт аяғланмагдадыр.
Дул, етим, әлсиз—аягсыз одлара янмагдадыр
Һәр кәси тәһдид эдиб, ган-ган дейир сәрвәт енә.
Һәр яна яймагдадыр кәндә өлүм, дәһшәт енә.
* * *
Кәндлиләр ичмалини вурмуш, дағытмыш Эһтишам
Онлары этмиш гана гәлтан юхулудур хан тамам
«Һагғы йох этсин йығынчаг гул, нөкәр, йохсул, авам»
Чох демиш хан, этмәмиш онлар фәгәт диггәт енә.
Бүсбүтүн азғынлашыб хан көстәрир вәһшәт енә.
* * *
Бир гудуз чүр'әтлә Тәбриздә Дирәхшани һәлә.
Гырдырыб чох кәндли дустаг, рәһмсиз чани һәлә.
Күтләнин йохму бу зүлмү мәһвә имканы һәлә?
Йохса...бөйлә олмалы памал бир мүддәт енә
Бүсбүтүн азғынлашыб хан, көстәрир вәһшәт енә.
* * *
Әлбир олса эл, бинасындан гопардар дағлары
Тез эдәр тә'диб әдәбсиз ханлары, сарсаглары
Иш башындан атмаса ханпәрәп, алчаглары,
Эһтишам илә Дирәхшани эдиб чүр'әт енә
Зүлмү чөврүндә давамла көстәрәр шиддәт енә.

Мәһв олар милләт енә!

Ө. НӘЗМИ

БАҺАР БУЛУТЛАРЫ

(Әввәли 3-чү сәһифәдә)

Бурада о, имза атмыш сонра әлавә этмишди:

«...Дүнән вагзала кәлдийин үчүн сәнә тәшәккүр эдирәм. Ахы биз хала оғлу-хала гызыйыг...

Мәктубу охуюб гуртарандан сонра дивана йыхылдым. Элә бил ки, мәни дөйүб тағәтдән салмышдылар. Өз һәятым өзүмә бош вә мә'насыз көрүнду. Гаршыдакы бәдәннүма күзкүдә әксими көрүб нифрәтлә үзүмү чевирдим. Һидайәт һаглы иди. Мән ону севмирдим. Мән она әзаб верирдим. Лакин о, хошбахт иди. Даһа бөйүк, даһа али бир һисс ону ганадлары алтына алды. Вә о, бу гадир һиссин һөкмү илә мәним худпәсәнд, союг гәлбимдән әл чәкиб, чыхыб кетди.

Гапынын зәнки чалынды. Күлзар күлә-күлә ичәри кирди. Севинчлә бойнуму гучаглады —дүнәндән чаным галыб сизин янынызда—деди. Сәлимдән ики аткрытка алмышам. Элә мәзәли сөзләр языр ки... Кедәк, йоғун бир русла йолдаш олуб. Языр ки «Күлзар онун бойнуну гысыб, овуртларыны шиширдәрәк нечә күлдүйүнү көрсән ахыб кедәрсән». Мән билирәм ки, Сәлим онун башына нә оюн ачыр. Ахыр яман зарафатчылдыр. Һара кетсә кәрәк бир күлмәли адам тапсын.

— Амма шәклиндән һеч зарафатчыл адама охшамыр.—дедим. Гашларыны галдырараг күлүмсәди,—шәклинә нә бахырсыныз? —деди—мәкәр инсанлар шәкилдә көрүндүкләри кими олур?...

О, о гәдәр мәс'уд, о гәдәр дашгын бир севинчлә даньшырды ки, мән тәәччүб ичиндә гуруюб галмышдым. Әлимдән тутараг—яхшы бир дейин көрүм сиз нечә, мәктуб алмышсынызмы?

Мән көзләрими ерә тикәрәк явашдан—алмышам—дедим.

—Дарыхма, нә олачаг, аллаһ гойса икиси дә сағ-саламат гайыдыб кәләчәк. Һә, билирсиниз мән дә сабаһдан госпиталда ишләйәчәйәм.

Мән она бахараг өзүм һаггында дүшүнүрдүм. Мән көрүрдүм ки, һәр кәс өз арзусу, өз сәадәтилә мәним янымдан кечиб кедир. Мән исә унудулуб галырам. Әввәлләрдә мән һәятын янындан саймазча кечиб кедирдим. Индисә әксинә, һәят мәним янымдан амансыз бир гүрурла кечиб-кедир ди.. Бирдән үрәйим анасы тәрәфиндән унудулмуш бир ушаг гәлби кими көйрәлди. Көз яшымы удараг—Күлзар—дедим, мәни госпитала шәфгәт бачысы көтүрәрләрми?

Онун үзү чидди бир ифадә алды —нә үчүн көтүрмүрләр—чох алчәнаб фикирдир. Белә күнләрдә эвдә отурмаг олмаз. Сабаһ кәләрсинизми бирликдә кедәрик. Истәсәниз лап мән ишләйәчәйим госпитала дүзәлдәрик.

Сәһәр тездән кетдик. Мәни Күлзарын һәким ишләйәчәйи палатая шәфгәт бачысы тә'йин этдиләр.

* * *

Артыг үч ая яхын иди ки, мән һәрби хәстәханада ишләйирдим. Бу мүддәтдә мәним һәятымда һеч бир ени һадисә баш вермәмишди. Сон күнләрдә яралылар кәлмәйә башламышды. Бизим хәстәхана ялныз ағыр яралылар үчүн иди. Бир күн ени кәлмиш яралылар арасында кечмиш институт йолдашларымдан Айдын адлы кәнч бир забитә раст кәлдим. Ону көрәркән көзләримә инана билмәдим. Сачлары аз гала ярыя гәдәр ағармышды. Һалбуки, онун чәми ийирми бир яшы вар иди. Һәлә бешалты ай бундан габаға гәдәр о, һәмишә сон мода илә кейинән, көзләри даима күлән гайғысыз, ойнаг бир кәнч иди. «Нечә олур да үч айда инсанын сачлары ағарыр?»—дейә дүшүнүр вә биринчи дәфә олараг мүһарибәнин дәһшәтини һисс эдирдим. Мән кәнч Айдынын үч айда ағармыш сачларына бахараг мин километрләрлә узагларда өз һәмвәтәнләримин чәкдийи изтираблары дуюрдум. Мән һәр чүрә әзаб вә әзиййәтләрә синә кәрәрәк дүшмән үзәринә ерийән милйонлар арасында «онун» мүзтәриб чөһрәсини көрүрдүм. Айдын мүһарибәдә яраланмышды. «О» исә бурадан ялы кетмишди вә бу ярасы она инди өз варлығындан утанан ачиз бир мәхлуг вурмушду... Мән кечмишимә бахмагдан горхараг, гәлбими союг бир мәнкәнә кими әзмәйә башлаян виҹдан әзабларындан гачыб гуртармаға чан атараг өз яралыларымын шәфгәтли нәзәрләринә сығындым. Сәһәрдән ахшама гәдәр онларын башы үстүндә даяныр, әлләринин һәрәкәтиндән, бахышларындан ән кичик арзуларыны дуюб дәрһал әмәл этмәйә чәһд эдирдим. Әли гәләм тутмаянларын мәктубларыны язырдым. Емәкләрини едирирдим. Күнләрлә юхусуз галыб кешикләрини чәкирдим. Өз хидмәтләримдән бирини мәмнун галдығыны дуйдугда севинчимдән көзләрим яшарырды. Инди өзүмдән чатылмаз дәрәчәдә йүксәк вә күчлү һисс этдийим бу инсанларын меһрибан бахышлары мәним пәнаһым олмушду. Мән буну итирмәкдән горхараг өзүмү ода, көзә вурурдум. Мән инсанлары бир-биринә бағлаян о сеһирли иши көрүрдүм. Бу иш гырыларса һәятын дөзүлмәз вә гейри габил олдуғуну анлайырдым. Мән өзүмү кетдикчә йүнкүл вә азад һисс эдирдим. Мән инди һамыны, һәр шейи севирдим. Бу севки кетдикчә шәфәгләнир вә мәни мәс'уд эдирди.

* * *

Айлар, илләр кечиб кетди. Һидайәтдән мәктуб кәлмәди. Башына бир гәзамы кәлмишди? Мән буна инанмырдым. Өзү язмырды. Гәсдән язмырды. Нә үчүн язайды? Мән ким идим ки?...

Бир ахшам чағы палатанын пәнчәрәси гаршысында дайныб дәнизә бахырдым. Күлзар һәйәчанла яныма кәләрәк—яралы бир полковник кәтирмишләр. Адлы, фамили, эйнилә сизин нишанлынызынкы кимидир—деди.

Мән аяг үстүндә даяна билмәк үчүн пәнчәрәдән япышдым. Көзләрим горхмуш вә кей бир бахышла Күлзара тикилиб галды. О, гашгабағыны төкәрәк—нәйә даяныбсыныз, кедәк бир бахын.

Гылчларым учуна-учуна динмәз сөйләмәз онун ардынча кетдим. Хүсуси палатада архасы үстүндә чарпайыя узадылмыш яралыны көрдүкдә гапынын ағзында донуб галдым. Бир аддым даһа атмаға нә чәсарәтим олду, нә дә гүввәтим. Хәстәхана началники илә ики башга һәким онун чарпайысы янында отурмушдулар.

Күлзар—одурму?—дейә пычылтилә сорушду. Динмәдим. о, начальникин гулағына әйиләрәк нә исә деди. Начальник һәкимләрә ишарә эдәрәк аяға галхды. Гапыдан чыхдыглары заман явашдан—горхмайын, үмид чохдур. Анчаг чох нараһат элəмәйин—деди.

Мән даяндығым ердә дурмагда давам эдәрәк она бахырдым. Чәтинликлә нәфәс алырды. Көзләри гапалы иди. Бу үч илин әрзиндә хейли дәйишмишди. Үзүнүн сағ тәрәфиндә чохдан сағалмыш долайы бир чапыг вар иди. Мән онун кениш вә әгилли алнындакы чизкиләрдә ағыр-ағыр кедиб кәлән нәфәсиндә чәкдийи әзаблардан пешиман олмаян, нәчиб, ялы бир гәлбин сүкунәтини дуюрдум. Мән, бөйүк изтирабын эһтишамы гаршысында зәиф бир мәхлуг кими сәчдәйә кәлмәк истәйирдим. Лакин мән ерымдән тәрпәнә билмирдим.

Бирдән о, алныны гырышдырараг киприкләрини галдырды. Од кими янан думанлы көзләри бир нечә санийә мәнә зилләниб галды. Бу бахышларда күчлә һисс олунан бир тәәччүб вар иди. Мән бүтүн күчүмү топлаяраг ирәлиләйиб онун чарпайысы гаршысында диз чөкдүм.

—Һидайәт!—дейә пычылдадым. О хәфифчә диксинәрәк енә дә көзләрини ачды. Бахды, бахды.. Бир шейләр хатырлайырмыш кими бахды.. сонра бирдән күлүмсәди. Күчлә эшидиләчәк зәиф бир сәслә—элә билдим юхудур деди. Көз гапаглары ағыр-ағыр энди. Мән үзүмү онун ястығына кизләдәрәк һычгырдым. Күлзар голумдан тутуб галдырды.

Күллә көксүнүн сол тәрәфиндән дәйәрәк ағ чиикәрини азча зәдәләйиб күрәйинин арасында галмышды. Ики саатдан сонра әмәлиййат чәррәһиййә апардылар. Сәһәри күн һалы бир гәдәр яхшылашды. Көзләрини ачды.

—Нәйә өзүнә әзиййәт верирсән хала гызы? деди. Мән ичийәрәк—бу онсуз да мәним борчумдур Һидайәт—дедим,—мән шәфгәт бачысыям.

Мән онун үзүнә бахмаға чәсарәт этмәйәрәк күскүн вә мә'налы бир пычылты иләнийә мәнимлә белә рәсми данышырсан?—дейә әлавә этдим.

О, мәнә бахараг узун заман сусду. Мән нәзәрләрими ерә тикәрәк, онун үзүмдә нә йи исә ахтардығыны, нәйә исә инанмаг истәдийини һисс эдирдим вә бу һисс мәни өлдүрүрдү.

— Чохданмы бурда ишләйирсән?

— Сән кедәндән үч-дөрт күн сонра—дедим вә көзләрими галдырыб она бахдым. Бахышларында элә мәмнун, элә нәчиб бир ифадә вар иди ки, мән өзүмү сахлая билмәйәрәк әйилиб онун көзләриндән өпдүм вә бу дөрт илдә мәним илк севки бусәм олду. Лакин йох. Дөрт ил яландыр. Мән ону инди көрүрдүм. Мән онун бөйүк гәлби гаршысында өз кичиклийими анчаг инди дәрк эдирдим. Мән онун чарпайысы янында диз чөкәрәк көз яшлары ичиндә Һидайәт—дедим—кечмишләри унут. Мән унуда билмирәм. Лакин сән унут. Сән буна гадирсән.

О күлүмсәди. Гәлбимин үстүндән ағыр бир даш көтүрүлдү. Әлимдән тутараг—нәйә белә сөзләр данышырсан! Сән нә этмисән ки?—деди.

* * *

Мән өз гәһрәманымы белә тапдым. Мәним сәадәтим белә башлады:

Пәрванә кими кечә-күндүз башына доландым. Һәкимләрә ялварыб ону тез сағалтмаларыны хаһиш этдим.

Вә о, сүр'әтлә сағалыр. Севинчимдән учмаға ганадым йохдур. Һәр күн голуна кириб бағчая эндирирәм. Чәбһә һәятындан вурушларындан данышмасыны хаһиш эдирәм. О, ялныз күлүмсәйир вә адәти үзрә өзү һаггында һеч нә данышмыр.

—Салдатын иши нә олачаг.. вурушурдум —дейир. (Һалбуки, онун үч дәфә Гызыл байраг ордени илә тәлтиф олундуғуну мән сонралар билдим) Сиддакы нәчиблик, садәлик мәни кетдикчә һейран эдир. Элә бил ки, бунларын һамысыны мән анчаг инди көрүрәм...

Зәнкин әл язмалары сахланылан ер

ССРИ Элмләр Академиясы әдәбийят институтунун әл ямзалары шө'бәси 30 илдир ки, ишләйир. Бу шө'бә өлкәнин ән зәнкин әл язылары мәнбәдир. Бурада рус вә Гәрби Авропа әдәбийяты классикләринин мәктублары вә әсәрләринин әл язмалары, ичтимаи вә сияси хадимләрин, XVIII—XX әср алимләри, мусигишүнаслары, рәссамлары вә артистләринин мәктублары вә әл язмалары сахланылыр.

Вәтән мүһарибәси күнләриндә архив архая көчүрүлмүш вә сәлигә илә сахланмышдыр. Букүнләрдә архив Ленинграда гайтарылмышдыр. Бөйүк гәрәат салону ачылмышдыр. Бу салонда Ленинград, Москва, Киев вә Свердловск шәһәрләринин онларча элми ишчиси чалышыр.

Архив ишчиләри Гончаров, Добролюбов, Лесков, Тургенев, Чеховун әл язмаларынын элми ичмалы вә тәфсирләрини чапа һазырламышлар. XVIII әср әл язмалары вә сәнәдләринин тәфсири һаггында көрүлән иш гуртармышдыр.

Еремян адына эрмәни драм театрында

Еремян адына эрмәни драм театры сентябрын 29-да ени мөвсимә башлайыр. Һазырда театр Ширванзадәнин «Хәрабәликләрдә», И. Франконун «Оғурланмыш сәадәт» п'есләрини тамашая гоймаға һазырлашыр.

Редакция һей'әти: М. С. ОРДУБАДИ, МИРЗӘ ИБРАҺИМОВ, ӘЛИ ВӘЛИЕВ, ӘҺМӘД ЧӘМИЛ, М. ЧӘФӘР ЧӘФӘРОВ (мәс'ул редактор).

ФГ 11242 РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕСИ: 9 Январ күчәси № 25. Телеф. № 3-71-71

«III Бейнәлмиләл» мәтбәәси, Бакы, Саратовец-Ефимов күч. 29. Сиф. № Тираж 7000. Сифариш № 2205